

МУГАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ

ISSN 2181-7138

№ 1-1 2020 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегинов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Аманжол АЯПОВ
Өсербай ӘЛЕЎОВ
Байрамбай ӨТЕМУРАТОВ
Қадирбай БЕКТУРДИЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Айдын СУЛТАНОВА
Норбек ТАЙЛАКОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шөлкемлестіріушілер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириу
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрепинен 2007-
жылы 5-мартта дизимге алынды
№ОА-044-санлы гууалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшесі №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим хәм узликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шэрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыұматларға автор жууанкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Бурханов А.А. Лингвистические особенности русского просторечия	4
---	---

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Абдуллаев А.А. Халқ ўйинларидан фойдаланиш ўқувчиларни баркамол қилиб тарбиялаш йўллари	10
Вайсова Ё.М. Баркамол шахс тарбиясини ташкил этишда педагогик технологияларнинг ўрни	13
Ўтаев А.Й. Интеграцияли таълим имкониятлари	16
Ахмадалиев Б.С., Матмуродов А.К. Талабаларнинг технология фанларни ўқитилиши самарадорлигини ошириш йўллари	19
Абдурахманова Ж.Н. Инновацион тажриба майдони – “мактаб–лаборатория”нинг таълим тизимидаги ўрни	22
Кадинова Х.А. Ўқувчиларда халқ оғзаки ижоди асосида ўқувчиларни маънавий –ахлоқий тарбиялаш фаолияти ва касбий муҳим сифатлари	26
Абдиримова И.К. “Педагогик таълим инновацион кластери” - мақсадлар умумийлиги ва манфаатлар хусусийлиги ҳақида	31
Кошанова Н. М. Синф мураббийлари фаолияти самарадорлигини оширишда педагогик таълим кластерининг ўрни	35
Тилакова М.А., Эшманова Н.Н. Креативлик қобилиятини ривожлантириш механизмлари	42
Тоштемирова С.А. “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба-синов майдончаларида “иктидор” лойиҳасини шакллантириш механизмлари	46
Ходжамқулов У.Н. “Мактаб - лаборатория” инновацион тажриба майдончаси	53
Тоштемирова С.А. Таълим сифати самарадорлигини оширишда инновацион ғояларнинг аҳамияти	56
Умарова З.А. Педагогик жараёнда зиддиятларнинг олдини олиш ва ҳал қилиш имкониятлари	62
Мусурманов Р., Қодинова Х.А. Оилада фарзанд тарбияси муаммолари	66
Жуманова Ф.У. Ёшларда ватанпарварлик ҳисларини шакллантириш усуллари	68
Шернаев А.Ў. География дарсларида самарадорлигини оширишда хариталардан фойдаланишнинг аҳамияти	71
Эрназарова Г.О. Акмеологик ёндашув таълим жараёнини ривожлантириш сифатида	75
Якубова М.Ю. Умумтаълим мактаблари ўқувчиларида креативлиқни такомиллаштириш	78
Утаев А.Й., Бурханов А.А. Функция учителя на уроках русского языка в узбекской школе	81
Абдулахатов А.Р., Худойберганов. Ж.С., Қурбонова М.Э. Образовательный кластер - как ресурс инновационного развития региона	84
Исламова М.Ш. Место психологических услуг в личном развитии	89
Абдужалилова Ш.А. Трансформация принципов семейного воспитания	91

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙҲ, ФИЛОСОФИЯ

Шарипов М.Л. Ёшлар маънавиятини юксалтиришда Хусайн Воиз Кошифий ахлоқ фалсафасининг аҳамияти	94
Abdusamidov S .M. SHarq xalqlari ma'naviy hayotining yuksalishida so'filylik ta'limotining o'rni	98

Абдигалилова Ш.А., Кадирова Х.А., Кадирова А.А. Халқ педагогикасида миллий дунёкарашни шакллантириш	102
---	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Эшқорасев Қ.А., Норқулов А.Ғ., Наримбетова З.А. Математика фани тўғаракларини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича услубий тавсиялар	106
Солаева М.Н., Эшқорасев Қ.А., Сейтов А.Ж. Баъзи бир мисолларни ажойиб лимитлар ёрдамида ноанъанавий услублардан фойдаланиб ечиш усуллари	109
Халмухамедова М.А. Нақшбандия тариқати воситасида талабаларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш (технологик таълим мисолида)	113
Radjabov B.SH., Matmurodov A.K., Abdullayev SH. A. Aniq emas integralni hisoblash usullari mavzusini o'qitishda klaster metodidan foydalanish	118

БАСЛАҒЫН КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Болиева Л.Ш. Мактабгача таълимда соғлом турмуш тарзини яратишда халқ ўйинлари ..	122
Шанасирова З.Ю. Мактабгача таълим мазмунини оширишда замонавий технологиялардан фойдаланишда кластер тизими	125
Каримжонов А., Жабборов О.М. Бошланғич синф ўқитувчиларининг компетентлик фаолиятини ривожлантиришнинг динамик тизими	128
Муталова Д.А. Мактабгача таълимда интерактив методлар – сифат ва кластер самарадорлик омили	131
Жабборов О.М., Ахмедова Н.Ш. Бошланғич таълим ислохотлари ва кластер методи	133

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Амонов А. Ўзбекистонда спорт машғаласи маросими уч босқичли оммавий спорт-соғломлаштириш ишлари тизимининг ижтимоий мотивацион асоси сифатида	138
Расулов З.П. Тренерга хос касбий тайёргарликни такомиллаштиришнинг назарий асослари	143
Абдулахатов А.Р., Очилов Э.О. Олий таълим муассасалари талабаларига курашнинг тарбиявий аҳамиятини ўргатиш йўллари	148
Маматкулов Р.С., Хамраева М.Т. Практическая подготовка и особенности его организаций в педагогических университетах	151
Ачилов Т.С., Жўрабоев М. М. Профессиональная подготовленность специалиста по физической культуре и спорту	156

ОИЛАДА ФАРЗАНД ТАРБИЯСИ МУАММОЛАРИ

Мусурманов Р.

п.ф.н., ТВЧДПИ “Педагогика” факултети, “Педагогика ва менежмент”

кафедраси доценти

Қодирова Х.А.

ТВЧДПИ “Педагогика” факултети, “Педагогика ва менежмент”

кафедраси ўқитувчиси

Таянч сўзлар: фарзанд тарбияси, оила, ота-она, одоб-ахлоқ, меҳр-муҳаббат, аҳдига вафо.

Ключевые слова: воспитание детей, семья, родители, этика, нравственность, любовь и забота, умение держать слово.

Key words: parenting, family, parents, ethics, morality, love and care, ability to keep the word.

Маълумки, инсон одоби ва ахлоқи унинг зийнати ҳисобланади. Барча гўзал инсоний фазилатли кишилар жамиятнинг кўрки, маънавий- ижтимоий ҳаётимизнинг мазмун-моҳиятини ташкил этади. Ана шундай ижобий хислатлардан бири – инсоннинг ўз аҳдига вафо қилмоқлигидир. Шунинг учун ҳам инсоният яралгандан бери аҳдига вафо қилиб келаётган инсонлар мард, лафзи ҳалол, сўзида турадиган, гапи билан иши мос келадиган инсонлар сифатида улугланиб келади.

Инсон ижобий фазилатларининг энг муҳимларидан бири бўлган аҳдига вафо қилмоқлик ҳислати ҳаётда шу қадар аҳамиятлики, бунда инсонлар ўртасидаги меҳр-муҳаббат, ҳурмат, содиқлик ва садоқат, Ватан, миллат, она табиатга бўлган эъзозу-эътибор, моддий-маънавий бойликларни сақлаш, асраш, кўпайтириш ҳамда улардан тежамкорлик билан фойдаланиш каби жамият ҳаётини гуркираб ўсишига хизмат қиладиган омиллар йиғиндиси мужассамлашган. Борингки, ана шу бор-йўғи учта товуш бирикмасидан иборат бўлган АХД сўзининг мазмун-моҳияти инсон гўзал фазилатларини намоён этувчи хусусиятга эга.

Агар жамиятда ана шундай гўзал фазилатли шахслар кўпайса ўша жамият гуллаб-яшнайдди. Савол туғиладики, аҳдига вафо қилмоқлик фазилати қандай шаклланади? Жавоб эса оддий, “Қуш уясида кўрганини қиладди”, яъни шахсдаги ҳар қандай ижобий ва салбий фазилатларнинг манба-ўчоғи оила ҳисобланади. Олимларнинг эътирофи этишларича, оилада тарбияланаётган бола онгининг етмиш фоизи беш ёшгача шаклланиб улгуради. Қолган қисмини у таълим-тарбия муассасаларида эгаллайди.

Келинг, биз оилада, ота-она бағрида ўсиб-улғаяётган бола тақдири, унинг келажаги ҳақида фикрлашайлик. Маълумки, ота ўғил учун, она қиз бола учун ҳар томонлама намуна ҳисобланади. Айтийлик, оилада отанинг ўрни, кадр-қиммати, салоҳияти юкори. Оилавий тартиб-интизомни маънавий-маърифатли ота назорат қиладди. Ҳар бир айтилган сўзга амал қилинади, ваъдага вафо қилинади. Агар ота ҳали мактаб ёшига етмаган ўғли ёки қизига бирор ўйинчонки олиб бериш, ёхуд фарзандларини сайр-саёҳатларга олиб чиқишни ваъда қилса, уни албатта бажаради. Ўзининг бу ҳаракати билан ота фарзандларига ўрнак-намуна бўла олади. Фарзандларида ҳам худди шундай ижобий сифатлар камол топиб бораверади.

Энди шу ҳолатнинг акси бўлсачи, унда нима бўлади? Афсуски, оилада фарзанд тарбиясида йўл қўйилаётган хатонинг энг дахшатлиси ҳам ана шунда. Фикри-

мизни тасдиқлаш мақсадида юқорида келтирилган “Қуш уясида қўрганини қилади” мақолимизни яна бир бор эслашга тўғри келади. Хотирингиз жам бўлсинки, оилада ёлгончилик, ваъдавонлик, аҳдига вафо қилмаслик ҳукм сураётган бўлса, ўша оилада вояга етиб келаётган боладан сиз ўзгача ижобий сифатларни кутишингизга ҳожат йўқ. Тўғри, моддий таъминланганлик жиҳатидан турли-туман оилалар бор. Фарзандингиз истаган нарсани ўша заҳоти олиб бора олмаслик мумкин. Бунинг учун имкониятингизга мурожаат қилинг ва фарзандингизга тушунтиринг. Унинг хоҳиш-истагини қондириш муддатини билдириб, айни пайтдаги шароитингизни тушунтиринг ва албатта ўша қилган ваъдангизни устидан чиқинг. Бу билан сиз нафақат виждонингиз олдида ҳижолат чекмайсиз, балки фарзандингизда ҳам ўзингиздаги ижобий сифатларни камол топтириб борасиз. Ота-она сифатида фарзандларингиз олдида обрў-эътиборингиз ошиб боради, уларнинг сизга нисбатан меҳр-муҳаббати жўшиб, кадр топиб борасиз. Улар ўсиб-улғайиб, камолга етганда сиз уларга қанчалик эътиборли бўлган бўлсангиз, улар ҳам ўз навбатида сизга нисбатан яна кўпроқ эътиборли бўладилар. Баъзида ёши бир жойга бориб қолган инсонлар фарзандларидан нолиб қолсалар, беихтиёр “сиз унга болалигида меҳр берганмидингиз”, дегинг келади.

Кимдир айтмоқчи бўлар, сизга айтиш осон-да, амалга ошириш қийин, деб. Ҳа, жуда тўғри. Ҳеч ким фарзанду-аржумандларини ёмон инсонлар бўлишини хоҳламайди. Бу ҳақиқат, исбот талаб қилмайдиган аксиома. Аммо, жуда кўпчилик ота-оналар кундалик турмушда ўзларининг фарзанд тарбияси соҳасидаги фаолиятларини назорат қилиш малакасига эга эмаслар. Оилавий тарбияда йўл қўйилаётган ҳамма хато-камчиликлар ана шундан келиб чиқмоқда ва гуркираб давом этмоқда. Ушбу сатрларни ўқиган бўлсангиз ўзингизни бир силкитиб ташланг да оилангиздаги ўз хатти-харакатларингизни танқидий таҳлилдан ўтказинг. Агар сиз масалага жиддий ёндашиб, фаолиятингизга объектив баҳо беролсангиз, болангиз одоб-ахлоқидаги нуқсонларнинг келиб чиқишида ўзингиз айбдор эканлигингизга имон келтирасиз. Чунки, сиз унинг олдида бебурдликка йўл қўйгансиз. Унинг талаб ва истаклари, эҳтиёжларига бефарқ бўлгансиз. Бола бечора ўз ёнига ўзи қоврилиб, охир-оқибат сизга дардини айтмай қўйган, барибир ота-онам мени хоҳиш-истакларимни инобатга олмайди, деб дардини ичига ютиб, қайсарлик ва ўжарликни ўзининг ҳимоявий куролига айлантирган. Агар ота-она бола ҳуқуқларини поймол қилмаганида, унга паст назар билан қарамаганида юқоридаги ҳолат келиб чиқмаган бўлур эди. Сиз ота-она сифатида шундай йўл тутингки, фарзандингиз сизни чин дилидан севсин, ҳар доим сизга интилиб, ўрناк олиб яшашни ўргансин, ота-онаси билан фахрланиш тўғрисида ҳис қилсин. У сизни фақат моддий таъминотчи сифатида эмас, балки ўзининг борлиги, шоҳи-жаҳони, деб соғиниб улғайсин. Ана шундагина атрофдагиларни ҳаваси келадиган сизнинг намунавий оилангизда камол топган дилбандингиз қалбида сизга нисбатан чексиз меҳр-муҳаббат, умрбод қарздорлик бурчини чуқур англаш ҳисси камол топади. Бу борада ота-боболаримизнинг узок ўтмишдаги тажрибаларидан фойдалланиш масаласи янада ойдинлик киритади.

Шуни билингки, бола оиланинг тенг ҳуқуқли аъзоси, унинг ҳуқуқлари поймол этилмаслиги, у эркин, ўринсиз таъна-дашномларсиз ўсиб-улғайиши зарур. Оилада асло адолатсизликка йўл қўйманг. Мабодо, фарзандингиз бирор нотўғри хатти-харакатлар, одобсизлик қилиб қўйган бўлса, аввал унинг сабабларини аниқлашга ҳаракат қилинг, жазолашга ошиқманг. Унинг ноҳўяли хатта-харакатларига ўзи сабабчи бўлиб, атайлаб қилган бўлсагина жазоланг. Жазо асло танга зарар етказадиган бўлиши мумкин эмас. Халқимизда “Сўксанг бети қотади, урсанг эти қотади” деган ҳикмат бор. Сиз болангизга тан жазосини бериб ҳеч қачон уни тўғри йўлга солалмайсиз. Ўғил болалар

билан ота, қизлар билан она фикрдош-сирдош бўлишлари, бола қўнғлидаги хоҳиш-истакларини ҳеч тортинмай изҳор этишга ўргатинг. Оилада шундай маънавий муҳит яратиш лозимки, ҳамма ўз эрк-хуқуқи доирасида фаолият олиб борсин. Ҳеч қачон бола фикрини бўғмаслик, унинг фикрлари нотўғри бўлган тақдирда ҳам охиригача тинглаш ва ётиғи билан тушунтиришдан эринмаслик керак. Ана шундагина ҳар бир оиладан юксак маънавиятли, иродаси бутун, замонавий баркамол шахс камол топади.

Биринчи Президентимиз Ислоҳ Каримов “Ҳар қайси миллатнинг ўзига хос маънавиятини шакллантириш ва юксалтиришда, ҳеч шубҳасиз, оиланинг ўрни бекиёсдир. Чунки инсоннинг энг соф ва покиза туйғулари, илк ҳаётий тушунча ва тасаввурлари биринчи галда оила бағрида шаклланади. Боланинг характери, табиати ва дунёкарашини белгилайдиган маънавий мезон ва қарашлар – яхшилик ваъзгулик, олижаноблик ва меҳр-оқибат, ор-номус ва андиша каби муқаддас тушунчаларнинг пойдевори оила шароитида қарор топиши табиийдир”, деб ёзади “Юксак маънавият – энгилмас куч” асарида.

Юқоридаги тавсияларга амал қилиш оилада фарзанд тарбиясини тўғри ташкил этиш учун хизмат қилишига ишонамиз. Чунки қўп йиллик илмий изланишлар ва ҳаётий тажрибаларимиз ана шундай хулосаларни чиқаришимизга асос бўлди.

Адабиётлар

1. Ислоҳ Каримов “Юксак маънавият – энгилмас куч” Т.: “Маънавият” – 2008. 52- Б.
2. Мусурмонов Р. “Одобли бола -элга манзур” Т.: “Қотуртол-Қамолот” 2000.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада оилада фарзанд тарбиясининг муҳим жиҳатлари ёритилиб, ота-оналар учун тавсиялар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье освещены важные аспекты воспитания ребенка в семье.

SUMMARY

The article highlights the important aspects of raising a child in the family.

ЁШЛАРДА ВАТАНПАРВАРЛИК ҲИСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ

Жуманова Ф.У.

*ТЧДПИ “Педагогика ва менежмент” кафедраси мудири,
педагогика фанлари номзоди*

Таянч сўзлар: Ватан, Чамбил эли, муҳаббат, она-юрт, гоҳо торайган, гоҳо кенгайган маскан, манзил тасаввур серўт яйловни, Ўзбекистонни мўъжизалар диёри, жаннатдек мамлакатдир.

Ключевые слова: Родина, страна Чимбил, любовь, родина-мать, иногда сокращается, а иногда расширяется, место это живописное пастбище, Узбекистан- страна чудес, райская страна.

Key words: Homeland, love, motherland, sometimes shrinking and sometimes enlarged, gorgeous pasture, Uzbekistan is a land of wonders, like paradise.

Ватан атамаси аслида арабча сўзи бўлиб, она-юрт маъносини билдиради. Ватан тушунчаси кенг маънода ва тор маънода ҳам қўлланилади. Халқ вакиллари жамул-жам яшаб турган, уларнинг аждоҳлари азал-азалдан истикомат қилган ҳудуд назарда тутилса, бу кенг маънодаги тушунча. Киши туғилиб ўсган уй, маҳалла, қишлоқ